

2. **SĄD** (65) *sb m*

sąd (65), [**sud**, **szud**].

W *sg N i A*: sąd; w pozostałych formach: sęd- (26), sąd- (2); sąd- *KromRozm I*; sęd- : sąd- *HistRzym* (2:1).

sg N sąd (23). ◊ *G* sędu (2), [sąda]. ◊ [*D* sądowi, sędowi.] ◊ *A* sąd (14). ◊ *I* sędem (6), [sąd(e)m]; -em (1), -(e)m (5). ◊ *L* sędzie (2), sądzie (1), [sudzie]; sędzie *BierEz*; sędzie : sądzie *HistRzym* (1:1). ◊ [*V* sąd.] ◊ *pl N* sędy (3) *KromRozm III* (2), *Mącz*, sędowie (1) *KromRozm II*. ◊ *G* sędów (4), [sądów, sęd(e)w]; -ów (1), -(o)w (3). ◊ *A* sędy (7), sądy (1) *KromRozm I*. ◊ *I* sędy (1), [sędami, sądami]. ◊ [*L* sądzi(e)ch.]

Sł stp: *sąd*, *ssąd*, *Cn brak*, *Linde XVI w.*

1. Naczynie różnego kształtu i różnego przeznaczenia wykonane z różnego materiału (52) :

a. *Pojemnik na płyny i produkty sypkie; vas Murm, HistAl, Vulg, Mącz* (46) : Nie cudnych fędow pátrzáią/ Ale iákie wino máią. *BierEz* E4v; Sąd czego pelny nalany gdy bądzye ruřzon czo nad pelnořz ma to uyleua *PatKaz I* 2v; *Murm* 150; weźmćye tzyřtych požyřtkow z zýemýe w wařze řády a donýeřcýe męřowi dáry migdařow terebinta drzewá řtaktes y řtoraces żywice ich y mýodu *HistJóz* C4v; *FalZioř* V 64v; *GlabGad* K2; [apostořowie] potrořře náukę krzeřciyáńřką w ludźye wlewáli/ řtořuyąc yą ku dowćipom ludzkim/ nye inácey yedno yáko kyedy kto ćyářną wronką w řád wodę álbo piwo leye. *KromRozm II* t4v; náleyře oleiu tego co mařz we wřřýřtkie ty řędy *Leop* 4.Reg 4/4; *Metreta*, vel etiam *Metretes* genus vasis, Nieyáki řád álbo řřągiew/ máyąc w řobie dwánařcie. *Mącz* 220a, 140a, 163b; *RejPos* 218v; *HistHel* Cv; [JanKoszŻyw F; řeřt niekory řád pelny wody máyąc tzy czopy/ kory řád ma w řobye 8 wyadr wody/ á gdy wyime ředen czop wyelki tedy oná woda wřřýřtká wyřłnyie zonego řędu zá řednę godźynę *WojAlg* 1553 Z3; *Dict* 1566 K3].

W połączeniu z nazwą materiału [w tym: *ai* (1), *G sb* (1); *sąd* + nazwa (1), nazwa + *sąd* (1)] (1): [z listu króla bragmańskiego do Aleksandra Wielkiego:] Ty przychędazařz groby twoie á w řędy kámienia kořztownego proř ciářá twego záchowawařz *HistAl* I8v; Y w wyelkim domu nye tylko řá złote á řrzebrne řędy/ ále y drzewyáne y glinyáne/ A nyektore ku potćiwofći/ nyektore ku zelżywofći *KromRozm III* C7v; [Potym pan řeřus rořkazař nápeřnić wodą řřeřć řędew kámiennyh. *OpecŻyw* 1538 36; *Głosy III* nr 102/155; *StryjKron*)(6)].

W charakterystycznych połączeniach: *sąd drzewiany*, *gliniany*, *kamienia* [= z *kamienia*], *kamienny*, *skorzany*, *srzebrny*, *złoty*; *szpatny sąd*; w *sąd lać*, *nalać*, *przeřać* (2); *napeřnić sąd*; *sąd nalany*.

Przysłowia: w řzpátnym řędzie/ Niekiedy teř bářřam będzie *BierEz* Gv.

[(*nagř*) Ná řednego nieprzyřáźnego Sacunkarzá przewařnych dořćipow. (-) [...] A řz ma rozum wřřýřtek w řwoiey głowie/ Lecz řz řadnego nie vcy: coř potym/ Bez požyřtku gnoy chowác w řzudzie złotym? *StryjKron*)(6)].

Szeregi: [»sąd, kubek«: iákowa byřá Zwierzchnia Spráwiedřliwoř Phářiřaeuřřow/ w vmywániu řádow/ kupkow *HerbOdpow* R6v.]

»wiadro albo sąd« (1): TEn robak [*stonoga*] z rzeřzy gimię ma/ radzi řie pod wiadrem albo řędem řęgą gdzie woda řtoři *FalZioř* IV 16a.

Jako ostatni człon we współrzędnym połączeniu wieloczłonowym: »i insze sędy« (1): Tudicula, instrumentum seu stylus quo vasis signa imprimuntur, Żelazo/ dłuto/ piątno do cechowania kłód/ beczek/ y ynłzych łędów należące. *Mqcz* 467c.

Przen (26) :

[*sąd czego:* bo Świętości [...] łą łądami łalk y dárow Bożych *HerbOdpow* Ee2; bo Świętość iest Sądem y naczyniem łalki Bożey *HerbOdpow* Mm5, Dd3, Dd4.

Szeregi: »naczynie i sąd« [*szuk zmienny*]: Kościoł S. Powłzechny daie thę moc Świętościom; iże łą naczyniem y łądem łalk Bożych *HerbOdpow* Dd3, Dd3, Mm5.

»studnica i sąd«: Tho gdyby wálzy [...] trzymali o Świętościách; iże łą łtudnicą y łądami łalk Bożych: [...] *HerbOdpow* Dd4.]

a) O człowieku (24) : Hyeronim S. Doktor [...] do Dámázá papyezá ták píffe: [...] Wy yestefcye śwytłóć łwyátá/ wy łol żyemye/ wy złote á łrzebrne łędy *KromRozm III* O3v.

sąd czego (6): A ták tu może być wielka pociechá tym/ ktorzy ábo w vpadkoch/ ábo w przygodach leżá/ á łtátecznie czekáią zmiłowánia Pánłkiego/ nádziewáiąc łie/ iż łą przeyrzeni ná łąd á ná naczynie miłofierdzia Pánłkiego *RejPos* 74, 74; Włzyłcy ludzie [...]/ łkoro od mátki łwoiey żywotá/ iuz łą grzechem pierworodnym zárázeni y łzkárádzie zmázáni. A dla tego też łtawáią łie gniewu Boże⁸⁰ łędy/ łynmi potępienia wiecznego Pánu Bogu omierzłi *KarnNap* A4; [á zá tám [*przy chrzcie*] táká iest łpráwá náłza; iákíey potrzebá iest Sądowni y naczyniu Łalk Bożych? [...] łzemrzemy; łrefnuiemj; [...] á na vćciwość Duchá Bożego [...] łráwie nic álbo máłło pomnimy. *HerbLek* D2v; Iáko łą wzgárdzeni od Bogá/ ktorzy łą łędami nie łalki/ ále gniewu Bożego. *PiotrGonPonurz* B3, B3]. *Cf* »sąd wybrany«.

sąd czyj [*w tym: pron poss* (4), *G sb i pron* (3), *ai poss* (1)] (8): iż [*každy wierny*] łie iuz łtánie łędem Páná łwego/ á łprebránym łiego/ á ták iáko łłyłzał nápełnionym Duchá łwiętego. *RejPos* 286. *Cf* »sąd wybrany«.

Wyrażenia: »mdły sąd« [*o kobiecie*] (1): áż do łmierći łwey náđálłzey małz z nią [*z żoną*] włzyłtko wycierpieć/ łwiątobliwie y vćciwie mielzłkác á łzánowác łey iáko mdłego łędu: łoniewálz iest iáko y ty łdziezłcká [!] żywotá wiecznego *KarnNap* Gv.

»sąd wybrany, łprebrany, [łobrania, łwybrania]« [*w tym: sąd czego* (3), *sąd czyj* (7); *o św. Pawle* (6)] [*szuk 9:1*] (7:3): Tá łtáteczność łpráwłłá to Páwłowi iż o łnim łowiedál łan/ że to iest łąd łwybrány łáiemnic łoich [*vas electionis est mihi iste Vulg Act 9/15*]. *RejAp* 21v; A łewnie á łieomyłnie łiedz y łierz/ [...] iż iuz iáwnie łędzycę łręczono łobie od Páná łwego/ [...] iże ł ty iuz iest łąd łmoy łierny á łprebrány/ w łtorem zálwzdy łędzycę łołżono á záchowano łwięte łmie łmoie. *RejPos* 284; Łowiedzłł łmu [*Ananiaszowi w łidzeniu o Szawle*] łan: Idź ty łprzedłę/ áłowiem to iest łąd łmoy łwybrány/ w łtorem łędzycę łołożono łmie łmoie. *RejPos* 285; Łłuchayże ło łan łowiedác łaczy o łákım łiernym łwoim/ łtóry [...] iuz ták ołwłełcony á ołiáłłniony łędzycę Duchem ł. łiego: Iż to łędzycę łąd łmoy łwybrány/ w łtorem łie łędzycę łwłełćlo y łwłęććlo łmie łwłęłthe łmoie/ łprzed łrolmi y łprzed włzyłtkimi łarody łwłátá łtego. *RejPos* 285v, 214v, 228, 284v, 285v *margin*, 321v, 345v; [*JanKoszŻyw* E2; Páwł náuczyciel/ łznámienity łąd łobráńia/ á ło włzyłtkım łwłełćie Krywłłowey włáry łręłácz *BarłBaz* 595].

Szereg: »naczynie, (a, [i]) sąd« [szyk 3:2] (5): Zaliż naczynie gliniáne y ftłuczzone mąż ten Iechoniás? y zaliż łąd bezewfley wdzięczności [*Numquid vas fictile ... vir iste Iechonias? numquid vas absque omni voluptate*]? *Leop Ier* 22/28; á on [*Pan*] nie tylko áby cie ofwiećić/ obiáñnić/ á opátrzyć miał/ á Duchem fwym fwiętym nápełnić miał/ áleć iefzczę powieda iż będyeysz naczyniem á łędem wdzięcznym iego/ y człowiekiem wybranym od niego. *RejPos* 285v, 74 [2 r.], 284v; [*HerbLek* D2v].

α *O Maryi* (6) : Sąd dzywny uczynek nauyfłego [*vas admirabile, opus Excelsi Vulg Eccli* 43/2] [...] Ty floua fluzą pannye maryey Rzeczona bouyem łąd nyeprozny ale wfzelkyey lafky pelny wfzelkyey tefz moczy yako perlamy okraflony a przeto bila łąd moczny italy thrwały cznot napelnyony Thefz byla łąd dzywny bo tego ktorego nyebo znołzycz nyemoglo wfwym zyuoczye zamknąła *PatKaz III* 115v, 116; [Oto Anná żoná twoiá porodzy tobie łąd wybrány cudności od wiekow od bogá przeżrzány/ dzyewkę chwálebną *JanKoszŻyw* C2].

sąd czego (1): O gorzkości pełná/ ij tzos to vczynila/ czemus náfwiećłfe tve cialo/ ktore bylo pelno fwiatłosci ij niebiefkie flodkości/ vczynilas ie łędem męki ij wielkie gorzkości? *OpecŻyw* 146.

[*sąd czyj*: Szdrowasz Serczą czyłtego łąd mýłý/ navýłzego *TekstyPol* 36/148].

W charakterystycznych połączeniach: *sąd cnot napelnyony, dziwny* (2), *miły, mocny, nieprozny, stały, święty, wdzięczny, wierny* (2).

β *O ciele ludzkim [czyj]* (1) : Tá iefth wola Boża pofwięćanie wálze/ ábyście fię wftrzymawáli od nietzyfłości/ áby vmiał káždy zwas fwoy łąd rządzić w pofwięćeniu y w vcćiwości [*ut sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione et honore Vulg 1.Thess* 4/4]/ á nie w żądzech požądliwości/ iáko pogáni *KrowObr* 64.

γ *O miejscu przebywania szatana [czyj – ai* (1), [pron poss]] (1) : á ftał fye był człowyyek z przybytku y fyná bożego/ łędem y nyewolnykem czártowłkim [...] á dáleko fprofnyyełfym niż nyeme żwirzeta. *KromRozm III* B; [[*diabeł zawołał*:] O yako od tey szkaradney y chwalsywey dzyewky mam vynycz, sszáda mego w ktorem wyelye lath myaskal *ŻywEufr* 106].

α. *Naczynie sakralne* (2) : [o *kapłanach sprawujących obrzędy*] A tym cyężey [*grzeszy*]/ im wyęcey czyfłości Bog po nim chce/ mowýac przez Ezaiáflá. Bądzcye czyfci/ ktorzy nośicye łądy páñfkye [*qui fertis vasa Domini Vulg Is* 52/11]. *KromRozm I* C3.

Szereg: »sąd i patyna« (1): (*nagł*) Iáko Kielich y Patynę [*kapłan*] czáruie. (–) Ták tefz kiedy kielich y pátynę Swięćicie/ tymi flowy Páná Bogá bluznicie mowýac. Przes náfze błogofławieńftwo/ then Sąd y Páthyne [!]/ niechay będa pofwięćone *KrowObr* 105.

β. *Beczka; dolium HistAl, Mącz* (6) : Potym wełzło tho w ferce Alexandrowo áby mogł dofiądz głębokofci morskiej/ á tam áby ogládał rozmáithe rodziáie ryb y morskich dziwow. Tedi przykazał żeglarzom do siebie przydz/ á kazał im fpráwić łąd nieiáki ze sklá bárzo iáfnego/ thák iżby przezeń przegládał y widział wfzytko. *HistAl* M5v, M5v [2 r.]; picata dolia, Sedy fmołá polane. *Mącz* 302a, 283c, 469a.

[*sąd czego*: Item kapusty kwaśny 3 sedy. *InwSzlachKal* 1586 nr 46.]

2. *Naczynie drewniane (może dłubane) wykorzystane jako łódka* (9) : Ale on łąd ktory był pułzczon z dziećięciem po morzu/ płynął przez wiele kroleftw *HistRzym* 33; nie iefteś [*moim synem*] áni wiem fłkadeś/ ále to wiem/ że iednego dnia náleżiono cie w łędzie ná morzu/ á opát dał mi cie wychowác.

HistRzym 34, 32, 33v [2 r.], 37 [2 r.], 40; [przez tę zatokę dał Cesarz Turecki udzielać most na sądziech, a tak był przyprawion, iż mogli przezeń jezni jechać. *PamJancz* 74].

W porównaniu (1): Y kázála [królowna] Rycerzowi przynieść łąd iákoby łodkę. *HistRzym* 32.

[Wyrażenie: »wodny sąd«: vodny sząd vel Corytho linter i(d est) parva navicula dicta a linio, quia vadit et currit super aquam quasi liniendo *ReuchlinBartBydg* r8.]

3. Narzędzie (4) : Pressorium vas, Sąd w którym co wyciskáya. *Mącz* 320d.

Przen [czyj – *pron poss* (2), *G pron* (1)] (3) : ktory [Bóg] nye tylko przez wybráne á śwyęte łędy fwoye [tj. *uczonych teologów*]/ ále y przez Ietrá pogániná/ Báláámá łákomego/ oslicę yego nyemá/ Káiphállá bezdułnego y nyepobożnego prawdę y wolą fwoyę ludzjom obyáwyáya. *KromRozm II* f4; *KromRozm III* A2.

Szereg: »sędowie a narzędowie« (1): W pińmye też fwyęтым wielką biegłość [czart] ma: co fye ponyekąd okazało/ kyedy Syná Bożego ná pułzczy kuśił: Yednak pińmá nákrzywyał/ á źle ye [...] przywodził. A byłoż ono flowo boże/ co czárt/ y łędowye á narzędowye yego kácerzowye wyśłłfey námyenyeni po łobyemyeli? Y owśłem błędy/ flowu bożemu przeciwne. *KromRozm II* pv.

Synonimy: **1.** naczynie, statek, stągiew; **3.** instrument, naczynie, narząd, narzędzie, sprzęt.

Cf **2.** [SĘDZINA]